

УДК 342.92

І. Болокан,кандидат юридичних наук, доцент, докторант кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ НОРМ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Проблеми ефективності реалізації адміністративно-правових норм є комплексними, адже «зачіпають» такі питання, як: «якість» законодавчих норм; відповідність законодавства викликам сьогодення та стрімкому розвитку суспільних відносин; відповідність адміністративно-правового врегулювання принципам демократії; ефективність механізму забезпечення використання проголошених прав та свобод, можливості виконання встановлених обов'язків та чимало інших. Саме тому у наукових колах обговорюються питання співвідношення таких понять, як «ефективність правотворчості», «ефективність правового регулювання», «ефективність реалізації права», «ефективність правозастосування» тощо (Див., напр.: [1, с. 83-92]). Адміністративне право є найбільш розгалуженою галуззю права, що обумовлює значну кількість його норм, а відтак і значний, порівняно з іншими галузями права, «обсяг реалізації» цих норм. До того ж предмет адміністративного права постійно трансформується, дискусії щодо остаточного його визначення тривають. Як вірно зазначила О.Ф. Андрійко, історичний досвід розвитку адміністративного права свідчить про нерозривність його ролі у регулюванні суспільних відносин із місцем і роллю держави у розвитку суспільства [2, с. 126]. Адміністративне право у сучасний період покликане виражати й захищати публічні інтереси, які не можна ототожнювати лише з інтересами держави; адміністративно-правове забезпечення має слугувати

реалізації інтересів суспільства, держави, громадських організацій [2, с. 127]. Додамо до цього – й осіб приватного права. Все це потребує активізації досліджень ефективності дії адміністративно-правових норм, яка виявляється лише у процесі їх реалізації.

Дослідженням тих чи інших аспектів ефективності реалізації норм права присвячувало свої наукові праці чимало вчених-фахівців із загальної теорії права, соціології права, вчені-адміністративісти тощо. Так, питанням вдосконалення законодавства з метою підвищення ефективності реалізації норм права присвячували свої наукові праці такі вчені-юристи радянського періоду розвитку доктрини права, як: М.П. Лебедев (наприклад, у науковій публікації «Про ефективність впливу соціалістичного права на суспільні відносини», 1963 р.); О.С. Пашков, Д.М. Чечот, Л.С. Явич, Л.І. Спиридонов (наприклад, у науковій публікації «Ефективність правового регулювання та методи її виявлення», 1965 р., монографії «Ефективність дії правових норм», 1977 р.); І.С. Самощенко, В.І. Нікітинський (наприклад, у публікаціях «Про поняття ефективності правових норм», 1969 р., «Деякі теоретичні питання дослідження ефективності правових норм», 1970 р.); В.В. Глазирін (у співавторстві з В.І. Нікітинським) (наприклад, у монографії «Застосування у радянській державі», 1985 р.); Ф.Н. Фаткулін та Л.Д. Чулюкин (наприклад, у монографії «Соціальна цінність та ефективність правової норми», 1977 р.); О.Л. Бонк (напри-

клад, у дисертаційній роботі «Громадська думка та ефективність правової норми», 1981 р.); П.М. Рабінович (наприклад, у монографії «Соціалістичне право як цінність», 1985 р.) тощо.

У сучасний період розвитку доктрини права (90-ті рр. ХХ ст. – друга декада ХХІ ст.) дослідження питань ефективності його норм продовжуються, хоча й не так активно. Зокрема, висвітлення тих чи інших питань ефективності здійснювали такі вчені-юристи (здебільшого фахівці із загальної теорії права), як: К.В. Шундигов (наприклад, у науковій публікації «Цілі, засоби та результати у правореалізаційному процесі», 2001 р.), В.В. Головченко (наприклад, у публікації «Ефективність законодавства: проблеми оцінки та вимірювання», 2002 р.); С.О. Жинкін (наприклад, у науковій публікації «Деякі аспекти поняття ефективності норм права», 2004 р.); С.Д. Гусарев (наприклад, у науковій публікації «Теоретичні проблеми методики визначення ефективності юридичної діяльності», 2005 р.); П.М. Рабінович (наприклад, у науковій публікації «Ефективність юридичних норм: загальнотеоретично-поняттєвий інструментарій дослідження», 2008 р.); М.Ю. Осипов (наприклад, у науковій публікації «Ефективність правотворчості, реалізації права та правозастосування: поняття та співвідношення, 2011 р.) та інші. Натомість вказані та інші вчені-юристи висвітлювали лише окремі аспекти та не досліджували, які доктринальні напрацювання знайшли своє відображення у нормативних положеннях, зокрема щодо термінологічного ряду. До того ж наукових досліджень ефективності реалізації галузевих (адміністративно-правових) норм досить мало, тоді як важливість вивчення ефективності впливу законодавства, яке виконує «роль зворотного зв'язку в процесі державного управління суспільним розвитком» [3, с. 13], на суспільні відносини, де надається можливість використання певних прав або, навпаки, закріплюється необхідність виконання певних обов'яз-

ків, не викликає сумніву. Серед небагатьох наукових праць, присвячених тим чи іншим питанням ефективності стосовно адміністративно-правової сфери регулювання, слід назвати: дисертаційні дослідження С.С. Лукаша «Нормативно-правове забезпечення ефективності управлінської діяльності ОВС України», 2002 р.; Д.М. Павлова «Організаційно-правові засади забезпечення ефективності функціонування системи органів виконавчої влади (державного управління)», 2004 р.; Д.В. Журавльова «Теоретико-правові засади оптимізації функціонування центральних органів виконавчої влади України», 2014 р.; С.М. Балабана «Ефективність адміністративно-правового регулювання: наукові та організаційно-правові засади оцінки і забезпечення», 2014 р. тощо. Також окремі аспекти ефективності щодо процедурного аспекту адміністративної відповідальності досліджувались І.А. Зайцевим (наприклад, у науковій публікації «Реалізація принципів законності, доцільності, справедливості та ефективності у провадженнях по справах про адміністративні правопорушення», 2011 р.); щодо окремих адміністративних стягнень – Т.О. Коломєць (наприклад, у монографії «Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації», 2004 р.), Ю.Х. Куразовим (у співавторстві з Т.О. Коломєць) (наприклад, у монографії «Феномен попередження як виду адміністративного стягнення», 2013 р.); щодо дисциплінарних санкцій – В.С. Щербіною (наприклад, у науковій публікації «Дисциплінарні стягнення: проблеми ефективності в умовах ринкових відносин», 2006 р.) тощо.

Метою цієї публікації є дослідження поняття, сутності та значення ефективності реалізації адміністративно-правових норм, виокремлення специфічних ознак та формулювання відповідної дефініції.

Як вірно зазначила Г.В. Россіхіна, ефективність впливу правових норм на суспільні відносини перебуває в прямо-

му зв'язку від правильної їх реалізації [4, с. 134-135]. Ще у радянські часи О.П. Коренев зауважував, що успіх реалізації права залежить як від об'єктивних, так і від суб'єктивних умов, найважливішими з яких є відповідність норм права об'єктивним законам розвитку суспільства, відображення нормами інтересів трудящих мас [5, с. 52]. «Трудящі маси» – це термінологія радянського періоду, і оскільки у той час декларувалась спрямованість діяльності держави на задоволення інтересів саме цієї частини населення («трудящими» була переважна більшість населення тогочасного суспільства), нині (у сучасному суспільстві) за значенням можемо прирівняти таку категорію суб'єктів адміністративного права, як особи приватного права, маючи на увазі фізичних та юридичних осіб. Про залежність ефективності норм законодавчих актів від певних об'єктивних та суб'єктивних умов, що стосуються як самого права, так і сфери його реалізації, згадується й у сучасних правових джерелах. Так, І.Г. Кириченко пов'язує ефективність дії закону із взаємодією таких факторів, як зміст норми права, діяльність правозастосовчих органів та безпосередня поведінка громадян із дотримання чи порушення вимог норми [6, с. 92].

Слід зазначити, що сучасна нормативно-правова база досить активно «оперує» поняттям «ефективність». Так, аналіз підрозділу «Термінологія законодавства» розділу «Законодавство» офіційного сайту Верховної Ради України дозволив виявити декілька нормативних актів, в яких надається дефініція «ефективність», та чимало нормативних актів, в яких використовуються поняття, пов'язані із ефективністю. Зокрема, «ефективність» визначається як: «співвідношення між отриманим результатом (ефектом) і величиною фактору (ресурсу), який використаний з метою досягнення цього результату» (Постанова НБУ «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації процесу формування

управлінської звітності в банках України» від 06.09.2007 р. № 324); «досягнення об'єктом аудиту найкращого результату (ефекту) за рахунок мінімально необхідних витрат матеріальних і фінансових ресурсів» (Наказ Мінфіну «Про затвердження Методики проведення Державною фінансовою інспекцією України, її територіальними органами державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання» від 26.06.2014 р. № 728); «раціональне і результативне використання ресурсів для досягнення цілей державної політики» (Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII «Про державну службу»). Отже, ключовими у нормативних визначеннях «ефективності» є дві складові – результат (ефект) та ресурси для його досягнення. При цьому, як вбачається з наведених визначень, результат очікується не будь-який, а позитивний (найкращий, оптимальний, раціональний), а затратність ресурсів має бути мінімальною. Це певним чином погоджується із змістом принципу ефективності, який виокремлюється у сучасних адміністративно-правових доктринальних джерелах як один з принципів належного урядування. Так, Р.С. Мельник, характеризуючи принцип ефективності, зазначає про створення результату, що задовольняє потреби суспільства з раціональним використанням наданих ресурсів. При цьому суб'єкти публічної адміністрації мають застосовувати найпростіші засоби для досягнення результату та діяти своєчасно [7, с. 87]. Принцип ефективності як спеціальний принцип окремих інститутів адміністративного права виокремлюють й інші вчені-адміністративісти: наприклад, Н.Л. Губернська виокремлює принцип ефективності як спеціальний принцип адміністративних процедур у сфері вищої освіти [8, с. 183]; О.В. Литвин виокремлює два пов'язані із ефективністю поняття – «ефективність державної служби» та «ефективність діяльності державного службовця» [9, с. 65, 140]; В.Я. Малиновський – «ефективність державного

управління» та «ефективність державної служби» [10, с. 61] тощо.

Пов'язаними з ефективністю поняттями, які використовуються у нормативно-правових актах, є: «*ефективна* доза опромінення», «*ефективна* очікувана позитивна ризикова уражуваність», «*ефективна* очікувана ризикова уражуваність на специфічну дату», «*ефективна* питома активність природних радіонуклідів», «*ефективна* ставка відсотка», «*ефективне* використання земельної ділянки», «*ефективне* використання енергетичних ресурсів», «*ефективне* використання земельних ділянок несільськогосподарського призначення», «*ефективний* кілограм», «*ефективний* контроль», «*ефективний* термін погашення», «*ефективність* вакцин», «*ефективність* використання додаткового палива», «*ефективність* використання електроенергії», «*ефективність* екранування», «*ефективність* конденсації», «*ефективність* лікарського засобу», «*ефективність* освіти», «*ефективність* системи фізичного захисту», «*ефективність* технічного захисту секретної інформації», «*ефективність* хеджування», «*ефективно* конкурентний ринок послуг» тощо [11]. Всі перелічені вище терміни є спеціальними щодо конкретних сфер, на врегулювання яких розраховані нормативно-правові акти, в яких вони закріплені, та підтверджують той факт, що категорія «ефективність» використовується в різноманітних галузях наукових знань, у різних сферах суспільного життя. Але, як вірно зазначається у наукових джерелах, порівняльний аналіз всіх випадків використання категорії «ефективність» свідчить, що всі «галузеві» тлумачення передбачають «дії», «роботу», «вплив», тобто динаміку [12, с. 61]. Отже, аналіз змісту нормативних «галузевих» визначень понять, пов'язаних із ефективністю, є корисним, адже дозволяє виявити, що «має на увазі» нормотворець під «ефективністю» у тій чи іншій ситуації і «побачити» загальну тенденцію нормотворчого підходу до змісту категорії «ефективність».

Узагальнення щодо змісту наведених вище термінів можна сформулювати таким чином: 1) корисність ефекту, врахування ризиків негативного впливу; 2) можуть враховуватися середні показники (як часові, так і якісні); 3) може мати економічний зміст (враховуються такі показники, як економічна доцільність та прибутковість), але з урахуванням цільового спрямування, наявних обмежень, існуючого рівня розвитку техніки та технологій, дотримання інших законодавчих вимог та гарантій; 4) може передбачати можливість прямо або побічно впливати на осіб та події; 5) може мати вираз у зменшенні негативних факторів, або, навпаки, у збільшенні позитивних показників (в залежності від бажаного результату, наприклад, чи йдеться про усунення певної проблеми, чи про втілення нових показників); 6) інколи ефективність визначається як глобальний чи інтегрований підхід, спрямований на здійснення впливу на певні фактори (обсяг, час тощо); 7) може визначатися завдяки порівнянню «до» та «після» впливу; 8) може визначатися за отриманим результатом; 9) передбачає спостереження на протязі часу для визначення результату; 10) інколи ефективність визначається як оціночна категорія, яка характеризує результат діяльності за критерієм (наприклад, соціальні цілі), якому цей результат має відповідати (отже, передбачає розсуд та суб'єктивний фактор); 11) інколи ефективність визначається як кількісна оцінка певних параметрів системи щодо відповідності тим цілям, які перед нею ставляться ще на рівні проектування; 12) характеризується як ступінь відповідності вжитих заходів установленим нормам і вимогам; 13) для визначення ефективності інколи необхідно, щоб одночасно існувало декілька альтернатив (для визначення, яка з них краще відповідає поставленим цілям).

Цікавим є той факт, що ще за радянських часів існували різні підходи до розуміння «ефективності права», більшість з яких відповідає тим узагальнен-

ням, які вбачаються з аналізу сучасних нормативних визначень понять, пов'язаних із ефективністю, і які були наведені вище, або навіть прямо закріплені у нормативних визначеннях «ефективність». Так, із *«результативністю дії правових норм»* (дієвістю, здатністю впливати на суспільні відносини у певному корисному для суспільства напрямку) пов'язували ефективність О.С. Пашков та Д.М. Чечот [13, с. 3], які зазначали, що поняття ефективності пов'язане із співвідношенням між фактичним результатом дії правових норм та тими соціальними цілями, для досягнення яких ці норми приймалися. Подібний підхід зберігся і у сучасних наукових публікаціях. Так, В.В. Головченко зазначає, що збіг фактичного результату з ідеальним, тобто досягнення мети в оптимальні строки з найменшими витратами часу, матеріальних коштів та сил, є свідченням ефективності дії відповідного закону [14, с. 9]. Вказане пов'язує «результативність» із наступним акцентом, на який зауважується при характеристиці ефективності реалізації норм права, – ціллю (метою прийняття норми). Як зазначає М.Ю. Осипов, найважливішим елементом будь-якої людської діяльності є її ціль, відтак неможливо вести мову про ефективність реалізації норм права без дослідження тої цілі, заради якої реалізація й здійснюється [1, с. 85]. Звідси зрозумілим стає дослідження ефективності через призму т.зв. «цільового підходу» (досягнення нормами права його цілей або – співвідношення між фактичним результатом дії норм та тими соціальними цілями, для досягнення яких вони приймалися). Серед учених-юристів, які «згадували» про цілі, слід назвати, наприклад, В.М. Кудрявцева, В.І. Нікітінського, І.С. Самощенка, В.В. Глазиріна [15, с. 22].

Слід зазначити, що у доктринальних джерелах «ціль» та «результат» здебільшого розглядаються як нерозривні складові ефективності. Так, Ю.О. Тихомиров стверджує, що при характеристиці ефективності управлін-

ської діяльності слід підкреслювати її цілеспрямованість, тобто те, що вона має досягати певних результатів [16, с. 43]. М.М. Трубніков розвивав ідею результату поділом його на дві сфери, в одній з яких мета та результат збігаються, в іншій – наявні розбіжності, які можуть бути як у бік «перевищення мети», так і у бік «недовиконання мети». У зв'язку із цим автор пропонував розрізняти два різновиди мети: реальну та суб'єктивну [17, с. 137-145]. У сучасний період розвитку доктрини права ефективність визначають як «якісну характеристику, яка визначається результатами застосування». Її вважають результатом співвідношення мети (запланованого) та результату (досягнутого), наприклад, у монографії Т.О. Коломоець «Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації», 2004 р. Подальший розвиток «цільового підходу» пов'язаний, зокрема, із дослідженнями визначення ефективності юридичної діяльності. Так, зокрема, С.Д. Гусарев вважає мету елементом теоретичної структури юридичної діяльності, яка пов'язана із такою допоміжною, на його погляд, категорією, як результат (допомагає виявляти наслідки дії, визначає якісні параметри діяльності та ступень реалізації мети) [12, с. 62]. Також подальший розвиток цього підходу у сучасний період пов'язаний і з класифікацією цілей. Так, В.В. Глазирін вважає важливим поділ цілей на матеріальні (не стосуються правової сфери, можуть мати економічний, політичний та будь-який інший характер) та юридичні (ціль тих приписів, які вміщує норма, – право, його виконання та дотримання) [18, с. 368]. Виходячи з наведеного поділу, виокремлюються два рівні ефективності: юридичний та соціальний. М.Ю. Осипов єдиною ціллю реалізації норм права вважає задоволення інтересів (лише законних) суб'єктів права, і оцінка ефективності реалізації норм здійснюється ним саме виходячи з відповіді на питання щодо здійснення такого задоволення. Заслу-

гове на увагу висловлена ним пропозиція щодо врахування при оцінці ефективності реалізації норм тих форм, в яких реалізація здійснюється («ефективність дотримання», «ефективність виконання», «ефективність використання», «ефективність застосування», які він називає способами реалізації). Виходячи з того, що окремі форми реалізації, зокрема використання, не передбачають обов'язковості поведінки, М.Ю. Осипов виокремлює ефективність формальну та ефективність соціальну [1, с. 85-86].

Про здатність норм права з *найменшими витратами* позитивно впливати на суспільні відносини та поведінку їх учасників як показник ефективності згадував також Ф.Н. Фаткуллін [19, с. 26]. Слід зазначити, що на думку П.М. Рабіновича, у подібних визначеннях спостерігається підміна «економності регулювання», під якою він розуміє обсяг будь-яких (грошових, кадрових, фізично-людських тощо) витрат, необхідних для досягнення мети норми, та «ефективності правових норм» [3, с. 15, 17].

З *«корисності»* (ефективними є норми, які забезпечують соціально корисну та об'єктивно обґрунтовану ціль) як визначальної складової ефективності виходив у своїх міркуваннях В.О. Козлов (наприклад, у своєму дисертаційному дослідженні «Питання теорії ефективності правової норми», 1972 р.).

Про те, що ефективність є лише певним кількісним показником, виразом, який відображає ступень відповідності реальних відносин типовій мірі, яка вміщується в конкретному акті, зазначав у колективній монографії «Ефективність дії правових норм» (1977 р.) Е.А. Фомін. Майже так само характеризує ефективність С.О. Жинкін вже у сучасний період розвитку доктрини права («Деякі аспекти поняття ефективності норм права», 2004 р. [20, с. 192]). П.М. Рабінович щодо цього зазначає, що за умови відображення мети та результату «в однотипових змістовно-зіставлюваних показниках,

які можуть бути емпірично виявлені, зафіксовані та обраховані, ефективність можна визначати у кількісній формі» [3, с. 15].

Про вимірювання ефективності (шоправда, стосовно *правового регулювання*) «до» та «після» прийняття правотворчого акту, після чого ефект конкретного правотворчого акту визначається як різниця між цими двома показниками, вказує М.Ю. Осипов [1, с. 84]. Також вказаним автором зазначається і про фактори, які впливають на ефективність реалізації адміністративно-правових норм, та їх поділ на: 1) «ті, що позитивно впливають на ефективність реалізації адміністративно-правових норм» та «ті, що мають негативний вплив»; 2) «об'єктивні» та «суб'єктивні» [1, с. 87]. На думку С.Д. Гусарєва, слід враховувати не лише основні фактори, але й ті, які вважаються другорядними, адже, в іншому випадку, без застосування такого системного підходу, висвітлення відповідного питання буде неповним та одностороннім, залишить чимало дискусійних моментів [12, с. 60].

Отже, у сучасних нормативних визначеннях поняття «ефективність» та пов'язаних із ним понять враховано чимало напрацювань доктрини права, що є позитивним явищем з позиції взаємодії практики нормотворення та теорії юриспруденції.

У питаннях *реалізації* адміністративно-правових норм ефективність має дещо інший характер, вона пов'язується безпосередньо із поведінкою суб'єктів, – якщо норма втілюється у поведінці суб'єктів права – вона є ефективною (тобто норма діє), якщо ж ні – ефективність реалізації негативна. Це відповідає і значенню слів «ефект» та «ефективний», які у словниках слів іншомовного походження подаються, як «дійовий, дієвий», і розумінням ефекту як результату, який наявність того чи іншого явища викликає в оточуючому середовищі [1, с. 84]. Натомість поведінка як динаміка завжди пов'язана зі змістом норми, яка є статикою. При цьому кожна форма реалі-

зації «відштовхується» від певного різновиду норм, що обумовлює специфіку мети закріплення тої чи іншої норми. Так, забороняючи норми закріплюють заборону вчинення певних дій, вимагають пасивної поведінки. Відтак дотримання відповідної заборони у поведінці суб'єкта свідчить про ефективність цієї норми, але лише щодо цього конкретного суб'єкта, адже інший суб'єкт може і не дотриматися цієї заборони, порушити її. Додержання як форма реалізації адміністративно-правових норм передбачає пасивну поведінку, і у кожному конкретному випадку одна й та сама норма може бути як ефективною (якщо певний суб'єкт дотримується заборони), так і неефективною (якщо інший суб'єкт не дотримується (порушує) заборони). Це свідчить про оцінність категорії «ефективність» щодо реалізації конкретної норми конкретними суб'єктами, відносність поняття «ефективність».

Інший приклад. Використання як форма реалізації має своїм предметом уповноважуючі норми (норми-дозволи), і у разі, якщо особа скористалася наданими їй нормою можливостями, ефективність реалізації цієї норми є позитивною, якщо ж інша особа не бажає використовувати надане нормою право – ефективність є негативною.

Крім характеру поведінки як базової характеристики ефективності реалізації, особливості *ефективності реалізації* адміністративно-правових норм, порівняно з іншими «ефектами» норми, стосуються й мети та результату. Так, у наукових джерелах, як правило, «зачіпаються» лише питання «мети закону» (норми), тобто мета правотворчості. Наприклад, П.М. Рабінович в якості мети закону називає передбачувані (бажані) нормотворцем результати реалізації закону та пропонує виокремлювати найближчу (або – пряму) та перспективну мету [3, с. 15]. Крім того, мета реалізації конкретної норми може відрізнятися залежно від форми реалізації. Так, використовуючи надане нормою право (використання як фор-

ма реалізації адміністративно-правових норм), суб'єкт реалізації має мету «перевести» абстрактну можливість у конкретні отримані ним блага (наприклад: надане нормою абстрактне право на державну службу → рішення суб'єкта скористатись цим правом → активна поведінка, яка свідчить про намір перевести абстракцію у реальність → отримання певних благ, задоволення своїх інтересів, тобто отримання статусу «державний службовець»). При цьому мета законодавця при встановленні відповідної норми-можливості і мета «кінцевого» споживача цієї можливості різняться. Наприклад, мета встановлення кожної конкретної забороняючої норми законодавцем може різнитися, але узагальнена ціль – захист прав та свобод інших осіб або інтересів держави, охорона правопорядку тощо. Мета ж реалізації кожного окремого суб'єкта інша – уникнення негативних наслідків або навіть адміністративної відповідальності. Те ж саме стосується й виконання. Мета встановлення зобов'язуючих норм законодавцем – необхідність отримання від суб'єктів певних дій, яким законодавець надав форму обов'язків. Мета здійснення цих дій конкретними суб'єктами реалізації норм адміністративного права – уникнення негативних наслідків, які встановила держава, у разі невиконання таких обов'язків.

Що стосується результату як певної ознаки (характеристики) ефективності, у загальному вимірі він є однаковим як для суб'єкта встановлення норми, так і для суб'єкта реалізації цієї норми – «оживлення норми», її реальний прояв у вигляді певних наслідків. Так, П.М. Рабінович вважає таким результатом реальні зміни у суспільних відносинах після впровадження норми у життя, які можуть бути представлені парами: «очікувані-неочікувані», «позитивні-негативні» [3, с. 16]. Відмінності пов'язані знов таки з суб'єктом. У кожному конкретному випадку реалізації тієї чи іншої норми маємо, щонайменше, два суб'єкти – безпосередньо особа, яка реалізувала норму, та суб'єкт

встановлення норми, який при її впровадженні мав на увазі певний результат (очікуваний результат). Корисність змісту норми саме для кожного окремого суб'єкта обумовлює мотиви здійснення відповідної поведінки. Результат реалізації завжди подвійний – для окремого суб'єкта, який і реалізовував норми, та для законодавця (нормворця). При цьому законодавець при формулюванні своєї мети має враховувати, що досягти її можна лише, якщо її зміст буде «подано» певним ефективним способом, маючи на увазі і стиль викладення, і особливості формулювання, і чіткість змісту. З цього приводу слід погодитись із тезою Г.В. Россіхіної, що «здійснення права залежить від уміння викладати норми доступним для розуміння суб'єктів права мовою і від рівня правосвідомості суспільства» [4, с. 135]. Крім цього, мета прийняття адміністративно-правової норми має враховувати конкретні цілі реалізації майбутніх її суб'єктів, і, особливо, зважати на можливості її реалізації у формі застосування, як такої, що пов'язує, часто опосередковує інші форми реалізації («виконання», «використання», «додержання»), адже «надмірне захоплення правотворчістю без врахування можливостей правозастосування призводить до розриву між декларованими правами та свободами людини і практикою їх реалізації, що не сприяє становленню законності та правопорядку та посилює нігілістичні настрої громадян, знижує авторитет державної влади» [21, с. 114].

Отже, слід відрізнити ефективність щодо будь-якої з інших правових категорій та ефективність реалізації. Ефективність реалізації норм адміністративного права пов'язана із ефективністю нормотворчості та ефективністю правового регулювання загалом. Крім того, ефективність саме реалізації галузевих норм завжди безпосередньо пов'язана із суб'єктом реалізації, вірніше із його поведінкою, адже саме завдяки останній норма втілюється у життя, абстрактні положення норми стають конкретни-

ми правовідносинами, а ефективність може бути полярною (і позитивною, і негативною одночасно) стосовно різних суб'єктів адміністративного права. Враховуючи специфіку ефективності реалізації адміністративно-правових норм порівняно із специфікою ефективності правотворчості, ефективності правового регулювання та інших, пов'язаних із ефективністю правових категорій, можна запропонувати таку дефініцію як «ефективність реалізації адміністративно-правових норм» – це відносний показник позитивного та негативного результатів дії норми для суб'єкта нормотворення та конкретних суб'єктів втілення адміністративно-правових норм у життя, пов'язаний із специфічною метою, суб'єктивними мотивами здійснення відповідної поведінки конкретними суб'єктами реалізації.

Ключові слова: адміністративно-правові норми, реалізація адміністративно-правових норм, результат реалізації, мета адміністративно-правової норми, ефективність реалізації адміністративно-правових норм.

У статті аналізуються доктринальні та нормативні визначення ефективності, на підставі яких виокремлюються ознаки, притаманні ефективності реалізації адміністративно-правових норм. Досліджується сутність та значення ефективності реалізації галузевих норм права. З урахуванням найсуттєвіших ознак, що відображають її специфіку, пропонується дефініція відповідної правової категорії.

В статье анализируются доктринальные и нормативные определения эффективности, на основании чего выделяются признаки, характеризующие эффективность реализации административно-правовых норм. Исследуются сущность и значение эффективности реализации отраслевых норм права. С учетом наиболее существенных характеристик, отображающих её специфику, пред-

лагається дефініція соотвєтствующей правовой категории.

The article analyzes the doctrinal and standard definitions of efficiency, on the basis of which the signs characterizing the efficiency of the implementation of administrative rules are distinguished. The essence and meaning of the efficiency of implementing branch legal standards are explored. Taking into account the most essential characteristics that reflect its specificity, a definition of the corresponding legal category is proposed.

Література

1. Осипов М.Ю. Эффективность правотворчества, реализации права и правоприменения: понятие и соотношение / М.Ю. Осипов // Известия высших учебных заведений. Правоведение. – 2011. – № 1. – С. 83-92.
2. Андрійко О.Ф. Стан, зміст і перспективи розвитку адміністративного права України // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 4. – С. 126-131.
3. Рабінович П. Эффективность юридических норм: загалнотеоретично-поняттєвий інструментарій дослідження // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 1(52). – С. 13-21.
4. Россіхіна Г.В. Правозастосування як одна з найважливіших форм реалізації права // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2012. – № 1000. – Серія «Право». – Випуск 311 – С. 134-139.
5. Корнев А.П. Нормы административного права и их применение. – Москва : Юридическая литература, 1978. – 142 с.
6. Соціологія права: [навч. посіб.] / [О.М. Джужа, І.Г. Кириченко, В.С. Ковальський, С.М. Корецький та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 288 с.
7. Мельник Р.С. Загалне адміністративне право : [навчальний посібник] / [Р.С. Мельник, В.М. Бєвзенко] ; за заг. ред. Р.С. Мельника. – К. : Ваіте, 2014. – 376 с.
8. Губерська Н.Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти: теоретико-правове дослідження : [монографія] / Н.Л. Губерська. – Харків : Панов, 2015. – 508 с.
9. Литвин О.В. Адміністративно-правове забезпечення статусу державного

службовця в Україні : [монографія] / О.В. Литвин. – Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України, 2010. – 210 с.

10. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління. – К. : Атіка, 2005. – 240 с.
11. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. Термінологія законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/term/e/page3>
12. Гусарєв С. Теоретичні проблеми методики визначення ефективності юридичної діяльності / С. Гусарєв // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 11. – С. 60-63.
13. Пашков А.С. Эффективность правового регулирования и методы ее выявления / А.С. Пашков, Д.М. Четот // Советское государство и право. – 1965. – № 8. – С. 3-11.
14. Головченко В. Эффективність законодавства: проблеми оцінки та вимірювання / Юридичний вісник України. – 2002. – № 42(382) 19-25 жовт. – С. 9.
15. Эффективность правовых норм / Кудрявцев В.Н., Никитинский В.И., Самоценко И.С., Глазырин В.В. – М. : Юрид. лит., 1980. – 280 с.
16. Проблемы эффективности работы управленческих органов / отв. ред. д-р юрид. наук Ю.А. Тихомиров. – Москва : Наука, 1973. – 440 с.
17. Трубников Н.Н. О категориях «цель», «средство», «результат». – М. : Издательство «Высшая школа», 1968. – 148 с.
18. Социология права: [учебное пособие] / [В.М. Сырых, В.Н. Зенков, В.В. Глазырин и др.] ; под ред. В.М. Сырых. – 2-е изд., перераб. и дополн. – М. : Юридический дом «Юстицинформ», 2002. – 464 с.
19. Фаткуллин Ф.Н. Социальная ценность и эффективность правовой нормы / Ф.Н. Фаткуллин, Л.Д. Чулюкин. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1977. – 117 с.
20. Жинкин С.А. Некоторые аспекты понятия эффективности норм права / С.А. Жинкин // Известия высших учебных заведений. Правоведение. – 2004. – № 1. – С. 191-196.
21. Барандич С. Правозастосування як форма реалізації правової політики держави / С. Барандич // Правова політика в Україні: питання теорії та практики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовтня 2014 р.). – К., 2014. – Т. 1. – С. 112-114.

